Η Επαναστατική Κληρονομιά των Βαλκανίων στο Βιβλίο του Γιαβόρ Ταρίνσκι «Βαλκανική Ομοσπονδία και Κομμούνες»

Η κοινωνική και πολιτική ιστορία των Βαλκανίων

Η κοινωνικο-πολιτική ιστορία των λαών των Βαλκανίων υπήρξε ανέκαθεν πολύπλευρη και αλληλένδετη· ένα πολυσύνθετο και πολυδιάστατο σύμπαν γεμάτο με αρμονίες και αντιθέσεις. Τον 19ο αιώνα, οι ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης ταξίδεψαν σαν *σπόροι ελευθερίας* στους ανέμους της Ιστορίας, αναζητώντας γόνιμο έδαφος στην ήδη ταραγμένη Χερσόνησο του Αίμου.

Ωστόσο, η γη αυτή, που κάποτε φιλοξενούσε μια πανσπερμία λαών που για αιώνες συνυπήρχαν ειρηνικά, παραδόθηκε στα χέρια των Μεγάλων Δυνάμεων και του ιμπεριαλισμού. Με την επιβολή του έθνους-κράτους, ως πειραματικού μοντέλου κρατικής και πολιτικής οργάνωσης, πλέχτηκαν νέες διχόνοιες που χώρισαν τους λαούς με σύνορα και εθνικά αφηγήματα. Εκεί που ανθούσε η πολυπολιτισμικότητα και η συνύπαρξη, άρχισε να καλλιεργείται ο σοβινισμός και η μισαλλοδοξία, και τα όνειρα του διεθνισμού πνίγηκαν κάτω από το βάρος των εθνικών ιδεολογιών και της βίας. Έτσι, τα νέα κράτη γεννήθηκαν μέσα από το αίμα των λαών, ενώ οι μεγάλες Ιδέες που κάποτε φώτιζαν το δρόμο της ελευθερίας, της ισότητας και της αδελφοσύνης, μετατράπηκαν σε εργαλεία στρατηγικών αποφάσεων. Εθνικιστικές πολιτικές, θρησκευτικές εξάρσεις και βίαιες εθνοκαθάρσεις υψώθηκαν πάνω από τα ερείπια της κοινής ιστορίας.

Στα ημερολόγια και τις γεωγραφίες των από-τα-κάτω, όμως, κάθε ημερομηνία χαράζει τη δική της διαδρομή, υφαίνοντας μια ιστορία αντίστασης. Έτσι, και στην επαναστατική ιστορία των Βαλκανίων, οι στιγμές αυτές διαπερνούν τον χρόνο σαν μια ριπή ανέμου, κουβαλώντας το όραμα για έναν άλλο κόσμο. Όπως σημειώνει ο ιστορικός Andrej Grubacic στο έργο του *Don’t Mourn, Balkanise*, *αν προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε μερικές από τις σημαντικότερες πτυχές της ιστορίας των Βαλκανίων, δεν μπορούμε παρά να επισημάνουμε το επίμονο όραμα μιας εκπληκτικά συνεπούς ουτοπίας.* Η Παρισινή Κομμούνα του 1871 υπήρξε ο πρώτος φάρος, που φώτισε τα όνειρα για αυτοδιοίκηση στην περιοχή. Η φωτιά της συνέχισε να καίει στις εξεγέρσεις της Βοσνίας το 1875, ενώ η Συνθήκη του Βερολίνου το 1878, αν και έδεσε τα χέρια των λαών, δεν κατάφερε να την σβήσει. Μεταξύ άλλων σημαντικών στιγμών-ορόσημα που ενσάρκωσαν ρήγματα στην Ιστορία ενάντια στην

καταπίεση και τον εθνικισμό, η εξέγερση του Ίλιντεν το 1903, η μικρή ρεπούμπλικα του Κρούσεβο και η Κομμούνα της Στράντζας το ίδιο έτος, όπου για λίγο ο χρόνος λύγισε και η ουτοπία έγινε φευγαλέα πραγματικότητα, έδειξαν έναν δρόμο που δεν ανήκει σε βασιλιάδες, κυβερνήσεις και στρατούς, αλλά σε λαούς ενωμένους, σε δημοκρατικούς δήμους και σε ομοσπονδίες που σφυρηλατήθηκαν με την ελπίδα για έναν κόσμο πέρα από τα δεσμά του έθνους-κράτους. Αυτές οι στιγμές έδειξαν ότι η ελευθερία μπορεί να ξαναγεννηθεί ακόμη και στα πιο δύσβατα και σκοτεινά μονοπάτια της Ιστορίας.

Εικόνα 1 Ομάδα επαναστατών με κόκκινη σημαία στο Κρούσοβο, τον Ιούλιο του 1903. Ο καβαλάρης με τη φουστανέλα στο αριστερό άκρο είναι ο ντόπιος οπλαρχηγός της ΕΜΕΟ, Πίτου Γκούλι. Λίγες μέρες μετά, έπεσε πολεμώντας τον οθωμανικό στρατό στα πρόθυρα της πόλης. Διαβάστε περισσότερα εδώ

Εικόνα 2 Ένοπλοι στα βουνά της Βόρειας Μακεδονίας, Αύγουστος 1903 DEA / BIBLIOTECA AMBROSIANA via Getty Images

Το νέο βιβλίο του Γιαβόρ Ταρίνσκι, συγγραφέα πολιτικής θεωρίας, ***Βαλκανική Ομοσπονδία και Κομμούνες*** (2023/εκδ. Αυτολεξεί) αποτελεί μία σημαντική συμβολή σε αυτήν την επαναστατική ιστοριογραφία και παράδοση. Ο Ταρίνσκι εξετάζει τα επαναστατικά προτάγματα στη Βουλγαρία του 19^{ου} και των αρχών του 20^{ου} αιώνα, που καλλιέργησαν την ιδέα της *Βαλκανικής Ομοσπονδίας*. Στο έργο ο συγγραφέας αναδεικνύει το ξεχασμένο όραμα των ομόσπονδων Βαλκανίων και φέρνει ξανά στο προσκήνιο κοινωνικούς αγώνες για αυτονομία, οι οποίοι καταπνίγηκαν από την υπέρτερη οργανωμένη βία των κυρίαρχων εθνοκρατικών και ιμπεριαλιστικών μηχανισμών - στοιχεία που θωρακίζουν τα εθνικά φαντασιακά και τους μηχανισμούς εκμετάλλευσης και καταστολής σε όλη την χερσόνησο του Αίμου.

Αυτή η ξεχασμένη και άγνωστη πτυχή της ιστορίας υποδηλώνει την ύπαρξη μιας βαθιάς εξισωτικής και δημοκρατικής παράδοσης στην καρδιά των Βαλκανίων, ενός τόπου που συνεχίζει να κυριαρχείται από εθνικισμούς, λαϊκισμούς και πολιτική αστάθεια. Το βιβλίο εστιάζει στις σημαντικές λαϊκές προσπάθειες, ιδέες και οράματα που επιχείρησαν να διαμορφώσουν και να υλοποιήσουν στην πράξη την έννοια της αυτοδιοίκησης μέσω της Κομμούνας, του θεσμού που αντιπροσωπεύει την πολιτική κληρονομιά των εξεγερμένων σε όλο τον πλανήτη· μια κληρονομιά που αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της παγκόσμιας επαναστατικής σκέψης και διαμορφώνει τις βάσεις για μία πιο ελεύθερη, δίκαιη και δημοκρατική κοινωνία.

Η ανάγκη νέων προσεγγίσεων στην ιστοριογραφία της Αιμαϊκής

Στις μέρες μας, κάθε προσπάθεια που δημιουργεί ρήγματα στα κυρίαρχα εθνικιστικά και παρωχημένα ιστοριολογικά αφηγήματα της αστικής τάξης και τοποθετείται κριτικά ενάντια στη λήθη, είναι ζωτικής σημασίας για την κατανόηση των σύγχρονων προκλήσεων στα Βαλκάνια. Το έργο του Ταρίνσκι ανοίγει αυτόν τον διάλογο, προτείνοντας νέες αναγνώσεις και νοηματοδοτήσεις που επικεντρώνονται στην ανθρώπινη χειραφέτηση και στην ενίσχυση του διεθνιστικού και ταξικού αγώνα - εντός και εκτός των συνόρων. Αναδεικνύει την επείγουσα ανάγκη να επαναπροσδιορίσουμε την ιστορία με έμφαση στην κοινωνική αυτονομία και όχι στη θωράκιση των εθνικών κρατών.

Το βιβλίο καταπιάνεται με τα επαναστατικά κινήματα που οραματίστηκαν μια *Ομοσπονδία*, όπου οι λαοί θα συμμετείχαν ενεργά στην κοινωνική και πολιτική της αυτοδιαχείριση. Μια παράδοση με βαθιές ρίζες, ήδη από τον Μεσαίωνα, με πρόδρομο τον τρόπο οργάνωσης των σλαβικών φυλών μέσω κοινοτικών συνελεύσεων και συμβουλίων γερόντων. Αυτή η παράδοση συνεχίστηκε μέσα από κινήματα όπως οι Βογόμιλοι, που αποτέλεσαν μια πρώιμη μορφή επαναστατικής παράδοσης. Σημαντική είναι και η αναφορά στους Ζηλωτές της Θεσσαλονίκης, οι οποίοι εγκαθίδρυσαν μια άτυπη δημοκρατία για επτά χρόνια (1342-1349), ένα παράδειγμα λαϊκής οργάνωσης σχεδόν ξεχασμένο στην σύγχρονη πολιτική ιστορία της πόλης. Αυτή η αποσιώπηση υπογραμμίζει την τάση των σύγχρονων αφηγημάτων να παραβλέπουν τις μορφές άμεσης δημοκρατίας που θα μπορούσαν να εμπνεύσουν νέες πολιτικές προσεγγίσεις και φαντασιακά.

Το όραμα του Ρήγα και οι διεθνιστικές προτάσεις για τα Βαλκάνια

Στην συνέχεια, το βιβλίο αναδεικνύει τις πρώιμες εκφάνσεις του διεθνισμού στα Βαλκάνια, με κεντρικό πρόσωπο τον Ρήγα Φεραίο. Ο Φεραίος προσπάθησε να συνδυάσει τον πολιτικό φιλελευθερισμό της Γαλλικής Επανάστασης με την πολυπολιτισμικότητα της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, οραματιζόμενος μια δημοκρατική ομοσπονδία. Παράλληλα, ο συγγραφέας εξετάζει την εφαρμογή της *Zadruga* του Svetozar Markovic, μιας μορφής κοινοτικής οργάνωσης όπου η ιδιοκτησία και τα αγαθά ήταν κοινά, μια ιδέα που απηχεί τις σύγχρονες προσπάθειες για συλλογική διαχείριση των πόρων.

Εικόνα 3 Η Χάρτα του Ρήγα

Επιπλέον, ο Ταρίνσκι αναλύει τη συνέχεια των φεντεραλιστικών ιδεών, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στους υποστηρικτές της *Βαλκανικής Ομοσπονδίας*, όπως ο Ρακόφσκι, ο Λέφσκι, ο Μπότεφ και ο

Καραβέλοφ. Όλοι τους υποστήριζαν ότι ο μόνος δρόμος για την απελευθέρωση είναι μέσα από τους ίδιους τους λαούς και την συνεργασία τους, χωρίς την παρέμβαση και νουθεσία άλλων ιμπεριαλιστικών δυνάμεων. Χαρακτηριστικά, ο Βασίλ Λέφσκι δήλωνε *και τώρα έχουμε Σουλτάνο. Δεν χρειαζόμαστε αφέντη αλλά ελευθερία και ανθρώπινη ισότητα*, ενώ ο Λιούμπεν Καραβέλοφ έγραφε: *« πρέπει να δημιουργήσουμε μία ελεύθερη Ομοσπονδία του Δούναβη γιατί αν μαλώσουμε μεταξύ μας, θα πέσουμε κάτω από κάποιον νέο ζυγό.* Αυτές οι προφητικές ανησυχίες επιβεβαιώθηκαν ιστορικά, με τους ανταγωνισμούς μεταξύ των κρατών να οδηγούν σε νέες μορφές καταπίεσης, βίας και αιματοχυσίας.

Ένα ενδιαφέρον σημείο στο βιβλίο αφορά την εργαλειακή χρήση των παραπάνω επαναστατών από τα εθνικά κράτη για την υποστήριξη διαφορετικών εθνικών αφηγημάτων. Παρά τη ριζοσπαστική τους δράση, προσωπικότητες όπως ο Γιάννε Σαντάντσκι και ο Γκότσε Ντέλτσεφ έγιναν κομμάτι εθνικών ανταγωνιστικών αφηγήσεων, αντί για σύμβολα του διεθνισμού και της κοινής βαλκανικής ταυτότητας. Αυτή η χειραγώγηση της ιστορίας υπογραμμίζει τη δύναμη του εθνικισμού στη διαμόρφωση της συλλογικής μνήμης, ενισχύοντας τους διαχωρισμούς αντί για την ενότητα.

Η σύγχρονη αναγκαιότητα του οράματος της Βαλκανικής Ομοσπονδίας

Το βιβλίο του Γιαβόρ Ταρίνσκι προσκαλεί τους αναγνώστες/τριες να επανεξετάσουν την Ιστορία και να συνδεθούν με τις ριζοσπαστικές παραδόσεις που συχνά αγνοούνται ή σκόπιμα παραμερίζονται. Πρόκειται για μια ανοιχτή πρόσκληση όχι μόνο να μελετήσουμε το παρελθόν, αλλά και να διαμορφώσουμε ένα κοινό μέλλον βασισμένο στην ανθρώπινη αξιοπρέπεια.

Όπως σημειώνει ο αναρχικός και μέλος της Αναρχικής Κομμουνιστικής Ομοσπονδίας Βουλγαρίας (FACB), George Balkanski

η μόνη δυνατότητα για την οικοδόμηση μιας νέας οργάνωσης της κοινωνίας σε ένα ευρύτερα δημοκρατικό πνεύμα, μέσω του συντονισμού όλων των δυνάμεων, με απόλυτο σεβασμό στον πλουραλισμό, την ποικιλομορφία των κοσμοθεωριών και των τάσεων, παρέχεται από την κοινωνική μορφή του δήμου / κομμούνας, που υφίσταται από την αρχαιότητα και η οποία έχει διατηρηθεί έως έναν βαθμό παρά την επιβολή του έθνους-κράτους, με τον συγκεντρωτισμό του . Έτσι συνέβη σε όλες τις επαναστάσεις. Στην Ρωσική Επανάσταση του Φεβρουαρίου 1917 ονομάστηκαν συμβούλια, στην Ισπανική Επανάσταση του 1936 – επιτροπές. Αλλά η ουσία, ανεξάρτητα από την ονομασία, είναι η ίδια: η άμεση έκφραση μια κοινής λαϊκής βούλησης – η αυτοδιεύθυνση Αυτό είναι η Ομοσπονδία των Αυτόνομων Δήμων και Κοινοτήτων.

Η ιδέα αυτή ενσαρκώνει τη διαχρονική κληρονομιά του οράματος της *Βαλκανικής Ομοσπονδίας*. Εάν θεωρήσουμε ότι η ανθρωπότητα μπορεί να απαλλαγεί από τον εθνικισμό, αυτό μπορεί να συμβεί μόνο

όταν οι *ελεύθερες Κομμούνες αντικαταστήσουν το Έθνος και οι συνομοσπονδιακές μορφές οργάνωσης το Κράτος*, όπως υπογραμμίζει ο Μάρεϊ Μπούκτσιν. Είναι απαραίτητο να αναγνωρίσουμε τη σημασία της βαλκανικής ταυτότητας έναντι της εθνικής και να συνεχίσουμε να χτίζουμε γέφυρες πολιτισμού ανάμεσα σε λαούς που, για δεκαετίες, είχαν ελάχιστη επαφή μεταξύ τους. Αυτές οι γέφυρες μπορούν να ποτίσουν τους ιστορικούς σπόρους των επαναστάσεων και να συνδέσουν τους λαούς με διεθνείς αγώνες για κοινωνική δικαιοσύνη.

Οι φυσικές καταστροφές δεν γνωρίζουν σύνορα, και η αλληλεγγύη παραμένει το ισχυρότερο μας όπλο. Χρειάζεται να επαναπροσδιορίσουμε την παρέμβασή μας στο κοινωνικό-ιστορικό παρόν, διότι ο ορίζοντας της κοινωνικής απελευθέρωσης βρίσκεται στην αποκέντρωση, ως λύση στα δεινά του εθνικισμού, και στην ομοσπονδία των λαών ενωμένων τοπικά σε δημοκρατικούς δήμους, απέναντι στη σοβινιστική κυριαρχία του ιεραρχικού έθνους-κράτους και της αστικής τάξης. Από την Παρισινή Κομμούνα έως τις τοπικές εξεγέρσεις των Βαλκανίων, η Κομμούνα αναδύεται ως μορφή λαϊκής αυτοδιοίκησης, αναδεικνύοντας ότι η ελπίδα μπορεί να ανθίσει ξανά, ακόμη και κατά την διάρκεια των πιο σκοτεινών περιόδων.

Όπως συμπεραίνει ο Ταρίνσκι, αυτή η ανάγνωση της Ιστορίας είναι κρίσιμη και πρέπει να αξιοποιηθεί από τα οριζόντια κοινωνικά κινήματα, ως η ρίζα από την οποία μπορούν να ανθίσουν τα σύγχρονα πολιτικά σχέδια του διεθνισμού, του φεντεραλισμού, της καθολικής ισότητας και της δικαιοσύνης σε όλη την Βαλκανική χερσόνησο. Ας φυτέψουμε λοιπόν νέους επαναστατικούς σπόρους για τη νέα Βαλκανική Ομοσπονδία και να μην ξεχάσουμε πως ανήκουμε σε τόπους που δεν γνωρίσαμε ποτέ, ενάντια στο αστικό κράτος, τον καπιταλισμό, τον εθνικισμό και τον πόλεμο.

1871: Κομμούνα της ρουμάνικης πόλης Γκαλάτι (Galacz)

1878: Άντα Καλέ: το βυθισμένο νησί των Βαλκανίων όπου κάποτε ζούσαν δίχως κράτος

1876: Κομμούνα του Παναγιούριτσε στη κεντρική Βουλγαρία

1903: Κομμούνα της Στράντζας στη νοτιοανατολική Βουλγαρία

1906: Τολστοική Κομμούνα του Μπουργκάς στη Βουλγαρική ακτή της Μαύρης Θάλασσας

1919: Εφημερίδα «Η Κομμούνα» στο Μπουργκάς

1920: Κομμούνα του Ρούσε στη βορειοανατολική Βουλγαρία

1925: Τολστοική Κομμούνα στο Ρουζίντσι στη βορειοδυτική Βουλγαρία

1923: Η κομμούνα του Κιλιφάρεβο στη βόρεια Βουλγαρία

«Εμείς οι Βούλγαροι, οι Σέρβοι και οι Ρουμάνοι (και οι Έλληνες επίσης, αν εγκαταλείψουν τα τρελά τους όνειρα για τη σκουριασμένοι Βυζαντινή Αυτοκρατορία) έχουμε τον ίδιο στόχο, μοιραζόμαστε το ίδιο πεπρωμένο, οδηγούμαστε από μια ιδέα, και για αυτό πρέπει να δημιουργήσουμε μία ελεύθερη Ομοσπονδία του Δούναβη και να προστατέψουμε τον Λαό μας και την προσωπική μας ελευθερία Πρέπει το συντομότερο δυνατό, να καθορίσουμε τον δρόμο μας και να γράψουμε ένα πρόγραμμα για την νέα μας ζωή, γιατί αν αντ' αυτού μαλώσουμε μεταξύ μας, θα είναι πολύ εύκολο να πέσουμε κάτω από κάποιον νέο ζυγό και τότε δεν θα ξαναμπορέσουμε να αναστηθούμε»

δηλαδή Γιώργος ο Βαλκάνιος

* Ο Γιώργος Χατζηνάκος είναι ανθρωπογεωγράφος και μεταδιδακτορικός ερευνητής στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας. Το έργο του διερευνά τη σχέση μεταξύ γεωγραφίας και κοινωνικής θεωρίας, με έμφαση στην κοινοτική αυτοδιοίκηση. Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα περιλαμβάνουν την ανάλυση του χώρου, την πολιτιστική χαρτογράφηση, την οικοδόμηση κοινοτήτων και την αστική διακυβέρνηση. Η προσέγγισή του εστιάζει στη διαμόρφωση δημοτικών στρατηγικών που προωθούν τη διαχείριση των κοινών πόρων, ενισχύουν τη συνεργασία σε τοπικό επίπεδο και υποστηρίζουν συμμετοχικές διαδικασίες για τη διαμόρφωση πιο συμπεριληπτικών αστικών πολιτικών.